

A spanyol és a magyar nyelv információs szerkezetének összehasonlítása fordítástechnikai szempontok alapján

Bánki Tímea

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Idegen Nyelvi Központ

E-mail: banki.timea@gtk.bme.hu

<https://orcid.org/0009-0002-7168-3083>

Kivonat: Ebben cikkben párhuzamos korpuszon keresztül mutatom be a magyar és a spanyol információs szerkezet megfeleltethetőségét, azonosságait és különbségeit. Az elemzés során megnéztem, hogy a forrásnyelvi szövegek fókuszai és topikjai a fordításokban is megtartották-e eredeti szerepüket, illetve, hogy a fordításokban szereplő topikok és fókuszok eredetileg is topikok és fókuszok voltak-e. Az elemzés tapasztalatai alapján elmondható, hogy magyar nyelvre fordításkor sokszor ott is fókuszt fordítunk, ahol a forrásnyelvi szövegben nem szerepelt fókusz, míg a spanyol nyelvre fordításkor inkább „elvesznek” a fókuszszerepű összetevők. Úgy tűnik, hogy a magyar nyelv több szerkezeti fókuszt használ, például preferálja a fókusz használatát a deiktikus vagy anaforikus határozószavak esetében, ahol a szó jelentése kevésbé konkrét (*így, úgy, itt, ott*). Másik fontos tapasztalat, hogy viszonylag nagy számban találtam eltérő topikválasztást. Az eltérő topikválasztás magas számát azzal magyarázhatjuk, hogy az a tény, hogy egy határozott, specifikus NP (Nominal Phrase, NP) topikban van-e vagy sem, nem befolyásolja a mondat igazságfeltételeit. Ellentétben a fókuszálással, amely során megváltoznak az igazságfeltételek. Ezért a fordítók könnyebben eltérnek az eredeti szövegtől a topikválasztás tekintetében. Céloom fordítási megoldások gyűjtése is volt. Ezek a példák jól illusztrálják, hogyan hidalhatók át fordítástechnikai eszközökkel a két nyelv információs szerkezete közötti különbségek.

Kulcsszavak: a magyar és a spanyol nyelv információs szerkezete, topik fordítása, fókusz fordítása, átváltási műveletek a spanyol és a magyar nyelv között, funkcionális mondatperspektíva

Bevezetés

Az utóbbi években egyre nagyobb figyelmet kapnak azok, a nyelvek információs szerkezetéhez kapcsolódó ismeretek, amelyek a fordítók munkáját segíthetik. Elsősorban a forrásnyelv és a célnyelv eltérő információs szerkezetéből következő átváltások lehetnek érdekesek és hasznosak a fordítók számára, mivel ezek tudatosítása árnyaltabb és pontosabb fordítást tesz lehetővé. Ebben a cikkben spanyol–magyar nyelvpár esetén vizsgálom azokat a fordításközpontú nehézségeket és technikákat, amelyek a két nyelv információs szerkezetéből adódó különbségekből és hasonlóságokból adódnak. Valamint bemutatom, hogy a különbségek áthidalására a műfordítók milyen megoldásokat kínálnak.

Az elemzés újdonsága abban rejlik, hogy spanyol és magyar nyelvű irodalmi szövegeken keresztül hasonlítja össze két nyelv információs szerkezetét. Ehhez generatív nyelvészeti keretet használtam. Magyarországon már több, a különböző nyelvek információs szerkezetét összehasonlító munka született magyar–oroszl (Klaudy 1987), magyar–angol (Klaudy 2004), magyar–francia (Kassai 1992) irányokban, de ezek egy része nem a generatív nyelvészet, hanem a funkcionális nyelvészet fogalmaival dolgozik. Ezért először röviden ismertetem a funkcionális nyelvészeti felfogás ide vonatkozó jellemzőit és a párhuzamos fogalmakat (1. rész). A keretrendszerrel függően természetesen vannak kisebb-nagyobb különbségek a fogalmak definíciói között, de ezek a párhuzamos megfeleltetések segítenek eligazodni az irányzatok között. Ezután bemutatom néhány, a különböző nyelveket összehasonlító munka legfontosabb megállapítását (2. rész), majd rátérek a spanyol és a magyar nyelv információs szerkezetek közötti hasonlóságokra és különbségekre (3. rész).

1. A funkcionális mondatperspektíva

A funkcionális mondatperspektívát (FMP) vagy az angol rövidítés alapján (FSP) a prágai iskola nyelvészei dolgozták ki, és elsősorban Jan Firbas és Vilém Mathesius nevéhez fűződik. Kulcsfogalma a kommunikatív dinamizmus (Firbas 1964) abból indul ki, hogy a közlés nem statikus, hanem dinamikusan változó jelenség, amelyben a közlés elemei változó súllyal jelennek meg, attól függően, hogy ezek milyen mértékben járulnak hozzá a kommunikációhoz. Ezenkívül az egyes elemek egymáshoz való viszonya is befolyásolja az adott elem kommunikatív dinamizmusának mértékét: vagyis ha ugyanaz az elem más szórendi helyre kerül a mondatban, az megváltoztathatja az elem jelentését. (Firbas 1992, Bolinger 1952)

A legkisebb kommunikatív dinamizmusa azoknak az elemeknek van, amelyeknek a legcsekélyebb a szerepük a kommunikáció előremozdításában: ezek azok az elemek, amelyek a mondatot az előzményekhez kötik, illetve, amelyek azt jelölik, hogy miről szól az adott mondat. Ez Halliday (1976) téma fogalma, illetve a generatív nyelvészetben a topik fogalma. A mondat témán kívül eső része a réma

vagy rematikus szakasz, ez alkotja a közlés magját. Ennek a résznek az elemei a kontextustól függetlenek, ezek viszik előre a kommunikációt, és ezek bírnak a kommunikatív dinamizmus szempontjából a legnagyobb súllyal. Ez a mondat új információt tartalmazó része, amelyet a generatív nyelvészet kommentnek nevez. A rematikus szakaszban található a mondat leghangsúlyosabb része, a rémacsúcs, ami többé-kevésbé megfeleltethető a generatív nyelvészetben használt fókusz fogalmának.

A funkcionális mondatperspektíva újdonsága az is, hogy a rematikus szakaszt két részre bontja, megkülönböztet benne egy úgynevezett átmeneti részt, határjelölőt, amely általában az összetett igéknek a ragozott, segédigei része, de lehet módosító- vagy tagadószó is. Ezeknek elemeknek az a szerepük, hogy összekapcsolják a tematikus és a rematikus szakaszt. Így az FMP szakít a mondatok hagyományos kettős tagolásával.

A kommunikatív dinamizmus szerint a mondatok általában a legkisebb súlyú elemmel kezdődnek, majd ezt az egyre nagyobb súllyal rendelkező elemek követik. Tehát az ismert, a kontextusból, vagy az általános tudásunk, a közlési helyzet segítségével kikövetkeztethető elemek felől haladunk az új információ felé. Ez egy nyelvi univerzálé, amely általánosságban ugyan igaz a nyelvekre, de azért nyelvenként különbözőképpen „csomagoljuk be” az információkat (Chafe 1974). Az információk „becsomagolásának módját” nevezik a nyelvek információs szerkezetének. Az információs szerkezetet ki lehet fejezni szintaktikai, morfológiai és prozódiai eszközökkel, illetve ezeknek a kombinációjával. A nyelvek közötti közvetítés során fontos ezeknek a különbségek tudatosítása.

2. A magyar és az angol, valamint a magyar és a francia nyelv információs szerkezetének összehasonlításával foglalkozó elemzések rövid bemutatása

Firbas (1964) funkcionális mondatperspektívájának elmélete nagyon gyorsan bekerült a magyarországi fordítástudományba. Klaudy 1981-ben megvédett (majd 1987-ben nyomtatásban megjelent) akadémiai értekezésében már ebben a keretrendszerben elemzi az oroszról fordított magyar szövegek aktuális (kommunikatív) tagolását, és mutat rá azokra a jellegzetességekre, amelyek az oroszról magyarra fordításkor nehézséget jelentenek. Később magyar–angol viszonylatban vizsgálja a két nyelv információs szerkezete közötti különbségeket. Fő állítása, hogy „az idegen nyelvről magyarra fordított szövegeket sokszor azért nehéz megérteni (azért veszítjük el olvasás közben a fonalat), mert sorozatosan eltolódik (bizonytalanra válik, eltűnik) bennük a kommunikatív szakaszhatár.” (Klaudy 2004: 393) Ebben a cikkben összegyűjti azokat a magyar nyelvre jellemző formai és funkcionális jegyeket, amelyek segítségével azonosítható a téma-réma szakaszhatár, illetve a közvetlenül az ige előtt álló rémacsúcs (rémajelőlk). A magyar nyelv sajátossága, hogy a rémacsúcs (azonosító fókusz a generatív nyelvészetben) az ige

előtt áll, az angol mondatokban viszont a mondat jobb szélén. A rémacsúcs a mondat leghangsúlyosabb része, a beszélt nyelvben könnyen azonosítható, a fordítónak azonban nehézséget okozhat a sok összetevőt tartalmazó mondatokban. A sok nominális szerkezetet (NP) tartalmazó szaknyelvi szövegekben fontos, hogy a forrásnyelvi rémacsúcs a magyar mondatokban az ige elé kerüljön, és megkülönböztethető legyen az eleve a mondat élén és az ige előtt álló témától. Ezt a megkülönböztetést segíti, ha a magyar szövegben az angolhoz képest előbbre hozzuk a kommunikatív szakaszhatárt, mert így viszonylag korán kiderül az olvasó számára mondat kommunikatív perspektívája.

Aradi (2010) szintén az angol és magyar nyelv információs szerkezete közötti különbségeket vizsgálja, különös tekintettel a szórendi változatokra és ezek fordítási lehetőségeire. Részletesen tárgyalja a különböző szórendi változatok kommunikatív tagolását, a tematikus és a rematikus szakasz lehetséges elemeit. Össze gyűjti azokat a szórendi változatokat, ahol a fordítónak viszonylagos szabadsága van, valamint azokat is, ahol a különböző változatokhoz különböző jelentések tartoznak. A tanulmány végén kitér az angol mondatok prozódijára. Mivel az angol mondatokban igen erős a szintaktikai kötöttség, nagy szerepet kap az intonáció a fókusz, illetve a rémacsúcs kijelölésekor.

Az azonos közlési szándék, az információ kiemelése más-más módon érinti, befolyásolja a mondatok szintaktikai formáját (és részben lexikáját) a két nyelvben. A fordítás gyakorlatának szempontjából is fontos észrevenni, hogy a változatlan szórendű, de eltérő hangsúlyozású angol mondatoknak különböző szórendű és lexikai állományukban is valamelyest változó magyar mondatok felelnek meg. (Aradi 2010: 19)

Nagy János doktori disszertációja (2015) az angol és a magyar nyelv funkcionális mondatperspektívája közötti azonosságokat és különbségeket elemzi 20. századi angol regény és novella fordításokon keresztül. A szöveg terjedelme lehetővé teszi, hogy részletesen bemutassa az információs szerkezet elméleti hátterét, a funkcionális mondatperspektíva szerepét a fordítástudományban, valamint hogy nagy korpuszon keresztül bizonyítsa azt a szakirodalomban korábban már tárgyalt feltevést, hogy a műfordítók a fordítás során többnyire megtartják az információs struktúrát (Baker 1992).

Kassai (2010) szerkesztésében jelent meg az a kétnyelvű kötet, amelyben francia és magyar nyelvészek kontrasztív kutatásain keresztül ismerhetjük meg a francia és a magyar nyelv információs szerkezetének egy-egy szegmensét. Marie-Josèphe Gousse és Kiefer Ferenc közös cikkükben a magyar és francia semleges mondatokat elemzik. Bebizonyítják, hogy a magyar semleges mondatokat elsődlegesen a prozódia határozza meg, ezek szórendjét nem lehet hagyományos grammatikai kategóriákkal (alany, állítmány) leírni, hiszen a magyarban bármilyen összetevővel kezdődhet mondat. Ezzel szemben a standard írott francia nyelvben erős a szórendi kötöttség, a semleges mondatokban állandó az alany és az állítmány

sorrendje. Ezért a francia-magyar fordítási irányban lehetőség van többféle szórendi változatra. Gécseg Zsuzsanna cikkében összehasonlítja az írott és a beszélt francia nyelv topikot tartalmazó mondatait és megállapítja, hogy a beszélt francia nyelv szórendjét, a magyarhoz hasonlóan, a kommunikatív szándék vezérli. Bemutatja a beszélt francia nyelv nem SVO szórendű mondat típusait és összeveti ezeket a magyar megfelelőikkel. A két nyelv információs szerkezete közötti különbséget azzal magyarázza, hogy „a magyar mondat elsősorban logikai-szemantikai tagolású, míg a beszélt nyelvi francia mondatok tagolása pragmatikai jellegű”, erősen diskurzusfüggő. Catherine Fuchs és Gábor Emma cikke az alany szintaktikai helyével, különös tekintettel az igét követő főnévi alany kérdésével foglalkoznak. Balogh Péter és Jean Perrot tanulmányának a középpontjában a melléknevek sorrendje áll. Jean Perrot a melléknevek és a melléknevek főnévhez viszonyított helyét vizsgálja: milyen prozódiai következménye van, illetve milyen jelentésváltozással jár, ha a melléknév a főnév előtt vagy után áll. Balogh Péter a Jean Perrott által felvetett, halmozott jelzők kérdését vizsgálja kontrasztív szempontból. A kötet zárotanulmányában Kassai megállapítja, hogy mivel a magyar nyelvben az *is* partikula használata gyakoribb, mint a francia nyelvben, ezért a fordítás során betoldásokra van szükség. Az *is* partikula a magyar nyelvben modális-pragmatikai szerepet is betölthet, ez a szerep viszont a francia nyelvben hiányzik. Ott ennek a kifejezésére más eszközöket, például a kötőmódot használják.

3. A magyar és a spanyol nyelv információs szerkezetének összehasonlítása

Ebben a részben először ismertetem a két nyelv információs szerkezetét generatív nyelvészeti keretben, a topik és fókusz fogalmát, szerkezeti helyét. Majd arról írok, hogy az információs szerkezeti összetevők fordítása során mire érdemes figyelnie a fordítónak. Ehhez a következő műfordításokból mutatok példákat: Szerb Antal: *A Pendragon legenda* (spanyol nyelvre fordította: Xantus Judit), és Pérez-Reverte, Arturo: *A flamand tábla rejtélye* (magyar nyelvre fordította: Dobos Éva).

3.1. A fókusz

Az utóbbi évek nyelvészeti kutatásainak köszönhetően egyre többet tudunk arról, hogy a különböző nyelvek felszíni szerkezete, szórendje hogyan és milyen nyelvi eszközökkel tükrözi a szöveg és a mondat információs szerkezetét. A generatív nyelvészeti szakirodalomban az információs szerkezet leírásakor kulcsszerepet kapott két fogalom, a topik és a fókusz. Ma már sok, különféle nyelvcsaládba tartozó nyelv alapján definiálható, hogy egy mondatban hol, és egymáshoz képest milyen sorrendben helyezkedik el a topik és a fókusz, illetve hogy ezek milyen fonológiai, prozódiai és morfológiai jellemzők segítségével azonosíthatók. (É. Kiss 1995).

A fókuszhoz számos definíciója létezik attól függően, hogy melyik tulajdonságát emeli ki az adott elmélet. Pragmatikai, diskurzus-szervező funkcióját tekintve a fókusz a közlés informatív része, melyről a beszélő azt feltételezi, hogy a hallgató számára új vagy fontos üzenetet hordoz. A mondat fókusza az az összetevő, amely egy kérdészavas kérdésre (1) adott válasz lenne (1a). A közlésnek, illetve a mondatnak az a részét, amelyről a diskurzusban részt vevők közös tudással rendelkeznek (*back*)*ground*-nak nevezik. Egy mondatot általában két részre lehet bontani: fókuszra és (*back*)*ground*ra. Az (1b) mondatban mindkét fél tudja, hogy moziba mentem tegnap, ezért a 'background' a *mentem moziba* kifejezés lesz. A mondat fókusza pedig *Péterrel*, mert ez jelenti az új információt a hallgató számára.

(1) Kivel mentél tegnap moziba?

(1a) [_{FOC} PÉTERREL] [_{BGROUND} mentem moziba].

Mivel minden mondatban szerepel valamiféle új vagy lényeges információ, minden mondatnak tartalmaznia kell fókuszt, vagyis nincsenek fókusz nélküli mondatok. Létezhetnek azonban olyan mondatok, amelyeknek minden eleme új információ. Ilyenek például a *Mi történt?* típusú kérdésekre adott válaszok.

A pragmatikai fókusz meghatározásában központi szerepe van a fókusz és a mondat hangsúly kapcsolatának. A beszélő a mondat dallamával is irányítani tudja a hallgató figyelmét, ezért a mondat új vagy fontos információt tartalmazó részére helyezi a mondat hangsúlyt. Így hívja fel a hallgató figyelmét arra, hogy ez egy lényeges információ. Mindig a fókuszos összetevő tartalmazza azt a szótagot, amelyre mondat hangsúly esik.

A fókusz és a prozódia kapcsolata univerzális jellemzője a nyelveknek, a mondat főhangsúlya az ismert nyelvekben az információ szempontjából legfontosabb összetevőt jelöli. A beszélő ezzel hívja fel a hallgató figyelmét, hogy a közlés szempontjából melyik információ lényeges, és nem kikövetkeztethető az előzményekből. A mondat hangsúly azonban csak egy szóra, szótagra eshet, ezért a fókusz kiemelő, figyelemfelkeltő funkciója átterjedhet arra a mondat egységre, illetve szemantikai mezőre is, amely tartalmazza a hangsúlyos szót, szótagot (Höhle 1982). Attól függően, hogy a hangsúly szorosan csak egy szót jelöl vagy egy hosszabb mondat egységet, beszélhetünk szűk, illetve tág fókuszról. Tág fókusz esetében a hangsúly helyét a tág fókuszon belül a nyelv fonológiai, prozódiai szabályai is befolyásolják. A tág fókusz legszélsőségesebb esete a *Mi történt?* kérdésre adott válasz, amikor a teljes mondat a fókuszos összetevőhöz tartozik.

Nyelvenként változó, hogy egy nyelv kizárólag prozódiával fejezi-e ki a fókuszt (például az angol nyelv) vagy a prozodián kívül morfológiai és/vagy szintaktikai eszközöket is használ.

A hagyományos szemantikai értelmezésben a fókusz a mondat nem preszupponált része, olyan információ, amelyet az előzményekből nem lehet kikövetkeztetni (Chomsky 1971, Jackendoff 1972). Ezt nevezik információs fókuszhoz. Az információs fókusszal új elemet vezetünk be a diskurzusba. Az aktuális értelmezés szerint

viszont a fókusz alternatívákat vezet be; a lehetséges válaszok halmazát jelöli ki (Roth 1992, Krifka 2008). Az (1) példában szereplő kérdőszavas kérdésre adott lehetséges válaszok például: Péter, Mari, János stb. Amennyiben a válasz kizárja az alternatíva-halmaz többi lehetséges elemét, akkor kontrasztív, azonosító vagy szerkezeti fókuszról beszélünk. Ebben az esetben csak Péterrel mentem moziba a többiek otthon maradtak. Az azonosító vagy szerkezeti fókusz kimerítően azonosítja azokat az alternatívákat, amelyek igazzá teszik a mondatot (É. Kiss 1998).

Az információs fókusz tartalmazó mondat (*Mari vett EGY KALAPOT*_[FOC]) nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy Mari a kalapon kívül mást is vásárolt. Az azonosító vagy szerkezeti fókusz tartalmazó mondat (*Mari A KALAPOT*_[FOC] vette meg.) szerint azonban Mari kizárólag kalapot vásárolt.

A spanyol nyelvben az információs fókusz mondat jobb szélén helyezkedik el:

- (2) *¿Quién prepara la cena?*   La prepara *MARÍA*_[FOC]
 (2a) Ki készíti a vacsorát?   *María* készíti.

A magyar nyelvben azonban a kérdőszavas kérdésekre adott válaszok esetében nem lehetetlen, de kevésbé gyakori a mondatvégi információs fókusz használata. Kérdőszavas kérdésekre adott válaszok esetében is általában az ige előtti, azonosító fókuszt használjuk. A „*Hol jártál a nyáron?*” kérdésre kétféleképpen is válaszolhatunk. (A fókuszt kiskapitálissal és alsó indexben jelezzük).

- (3) Jártam [_{FOC} OLASZORSZÁGBAN].
 (4) [_{FOC} OLASZORSZÁGBAN] jártam.

A (3) mondat fókuszát információs fókusznak, míg a (4) mondat fókuszát azonosító fókusznak tekintjük. A két mondat jelentése között árnyalatnyi különbséget találunk. A (3) mondatban nem jelenik meg a kimerítő azonosítás, tehát Olaszországban kívül máshol is járhattam. A (4) mondat szerint viszont csak Olaszországban jártam a nyáron. A magyar nyelvben az azonosító fókusz az esetek nagy részében információs fókusz is, hiszen ebben az esetben is arra a kérdésre felelne a mondatunk, hogy a beszélgetőtársunk hol volt ezen a nyáron.

A spanyol nyelvben is létezik egy igét megelőző fókuszpozíció, amelynek nem kimerítő, hanem [+kontrasztív] jegye van. Ez a szerkezet két vagy több lehetőség közötti választást fejez ki (5), (6). Ilyen esetekben azonban nem kizárólagos, illetve kötelező az ige előtti fókusz használata. Ez a típusú fókusz is állhat az ige után (Bosque és Gutiérrez-Rexach 2009).

- (5) EN BICI_[FOC] ha llegado Juan (y no en coche).
 (5a) Juan BICIKLIVEL_[FOC] jött (és nem autóval).
 (6) Les daremos nosotros LOS INFORMES_[FOC] no los resúmenes.
 (6a) A FELJEGYZÉSEKET_[FOC] fogjuk nekik átadni, nem az összefoglalókat.

Az (5) és (6) mondatokban láthatjuk, hogy a kontrasztív fókusz a spanyol nyelvben két lehetséges szerkezeti helye van, állhat az ige előtt és a (tag)mondat jobb szélén is.

3.2. Hogyan hasznosíthatja a fordító az információs szerkezeti ismereteket a fókusz fordítása során?

A spanyol és magyar nyelv közötti fordítás során elsősorban a szórend segít a fókusz azonosításában. A fókusz helyét tekintve a két nyelv között számos különbséget találunk. Míg a magyar nyelv általában az ige előtti kimerítő azonosítást kifejező fókuszt használja, a spanyol nyelv a mondatvégi információs fókuszt részesíti előnyben. A spanyol mondatvégi összetevő azonban nem szükségszerűen fókusz. Amennyiben az összetevők szórendje eltér az úgynevezett jelöletlen szórendtől¹, akkor biztosan fókuszról van szó. A jelöletlen szórendet befolyásolja az ige típusa: tárgyias igéknél és az intranszitiv igék egy részénél SVO a szórend, míg az unakkuzatív igék (ilyen például *llegar* 'megérkezik', *aparecer* 'megjelenik', *faltar* 'hiányzik', *arder* 'ég' ige) esetében VSO, ezeknél az igéknél az alany nem az ige előtt, hanem utána áll.

A magyar nyelvben a fókusz felismerésében segít az ige és az igekötő/igemódosító sorrendje. A fókuszt tartalmazó mondatokban az igekötő és az igemódosító követi az igét és nem megelőzi, mint a jelöletlen mondatokban: Egy lehetséges jelöletlen mondat „Ezen a nyáron *elutaztam* Toszkánába” A fókuszos mondat viszont így hangzik „Ezen a nyáron *TOSZKÁNÁBA* utaztam *el*. Ebben a mondatban Toszkána a fókusz és az igekötő az ige után áll. Egy másik igemódosítót tartalmazó jelöletlen mondat „A testvérem *orvosnak* készül”. Ennek a fókuszos párja „*A TESTVÉREM* készül *orvosnak*”. Ebben a mondatban a testvérem a fókusz, az '*orvosnak*' igemódosító követi az igét.

A spanyol mondatokban az alanyi fókusz azonosítását és fordítását megkönnyíti, hogy a spanyol nyelvben szokatlan helyen, a mondat jobb szélén található. A magyar mondatokban viszont közvetlenül az ige előtt. Nézzünk néhány példát az alanyi fókusz fordítására.

Példa a spanyol–magyar irányra:

(7) Completaban la escena LOS DETALLES PROPIOS DE LA ESCUELA FLAMEN-

CA_[FOC]
(7a) A jelenetet A FLAMAND ISKOLÁRA JELLEMZŐ RÉSZLETEK_[FOC] egészítik ki.

Példa a magyar–spanyol irányra:

(8) EGY ELEGÁNS, KISPORTOLT FIATALEMBER_[FOC] ült a helyén.

(8a) En su lugar había UN JOVEN ELEGANTE_[FOC].

¹ Jelöletlen szórendű mondatnak tekintik a Mi történt? kérdésre válaszoló mondat szórendjét.

A jelöletlen szórendű mondat a következő lenne: *Había un joven elegante en su lugar.*

Az aktív és passzív szerkezet közötti váltás lehetőséget teremt arra, hogy a fókuszos összetevő a mondat jobbszélére kerüljön. A következő mondatokban az aktív mondat alanya a passzív mondatban a mondat jobb szélén elhelyezkedő előjárószavas összetevő lesz.

Példa a spanyol–magyar irányra:

- (9) Ésta había sido tapada POR EL PROPIO ARTISTA_[FOC].
 (9a) A feliratot MAGA A MŰVÉSZ_[FOC] fedte le.

Példa a magyar–spanyol irányra:

- (10) EGY KÜLÖNLEGES INCIDENS_[FOC] zavart meg békés stúdióimban.
 (10a) Mis apacibles estudios se vieron interrumpidos POR UN INCIDENTE CURIOSO_[FOC]

Az alanyi fókusz kivéve sok nyelv nem is jelöli expliciten az információs fókuszot. Ilyen például a spanyol nyelv is. Ha egy mondatban csak egy-két összetevő szerepel, nem mindig lehet egyértelműen megállapítani, hogy jelöletlen vagy jelölt, fókuszos mondatról van-e szó. Ilyenkor a fordítónak a mondat tágabb környezetét is meg kell vizsgálnia.

A tárgy a spanyol jelöletlen mondatokban követi az igét és megelőzi a részes-határozót, valamint a helyhatározót. Az ilyen összetevőket is tartalmazó mondatokban egyértelmű a tárgy fókuszpozíciója, ha az a mondat jobb szélén áll (11), (12).

Példa a magyar–spanyol irányra:

- (11) ...hogy TÖRTÉNELMET_[FOC] éreztem benne.
 (11a) Veía en él encarnada LA HISTORIA MISMA_[FOC].

Példa a spanyol–magyar irányra:

- (12) Un espejo veneciano le devolvíó a Julia ligeramente empañada SU PROPIA IMAGEN_[FOC].
 (12a) A velencei tükör, melyben kissé homályosan látszott Julia.

A (12) spanyol mondatban a részes esetű összetevő (*a Julia*) megelőzi a tárgyat (*su propia imagen*), s ez egyértelművé teszi, hogy a spanyol mondatban a tárgy van fókuszban. A mondat szó szerinti pontos fordítása a következő: *A tükör a saját képét adta vissza kissé homályosan Juliának.* A magyar fordításban a *látszott* szóba van belesűrítve a spanyol fókuszos szerkezet (*saját képét adta vissza*), s

ezzel pontosan közvetíti a spanyol mondat üzenetét: 'a tükörben (homályosan) látszott Julia'. A magyar mondatban akkor is a *kissé homályosan* módhatározóra esik a főhangsúly, ha nincs fókuszpozícióban, hiszen az igei kifejezést (PredP-t) megelőzve a komment élén áll.

A magyar fókuszos összetevők spanyolra fordításakor szem előtt kell tartani a spanyol mondatok jelölt és jelöletlen szórendjét, mert a különböző szórendi változatokhoz különböző jelentések tartoznak. Például nem mindegy, hogy *EZEN A NYÁRON*_[FOC] *ismertem meg Krisztát*. 'He conocido a Cris *ESTE VERANO*_[FOC]' vagy *KRISZTÁT*_[FOC] *ismertem meg ezen a nyáron*. 'He conocido este verano *A CRIS*_[FOC]'. Ilyenkor arra kell figyelni, hogy a magyar mondat ige előtti fókuszos összetevője kerüljön a spanyol mondat jobb szélére (13) és (14).

- (13) Mindjárt a bejáratnál a keménykalapos néger, akit azt hiszem, még A MEGNYITÁSKOR_[FOC] ültettek oda a múlt században.
- (13a) En la entrada él vigilante negro con barba y bombín que según creo había sido colocado allí el siglo pasado, EN EL MOMENTO DE INAUGURACIÓN_[FOC].
- (14) HÓNAPOKIG_[FOC] nem mozdul ki a kastélyából.
- (14a) A veces, no sale de su castillo DURANTE MESES_[FOC].

Spanyol nyelvről magyarra fordításakor pedig meg kell vizsgálni, hogy a mondat végén álló összetevő fókuszban áll-e. Erre abból következtethetünk, ha a mondat végén álló összetevő nem a semleges, jelöletlen mondatokra jellemző szórendi helyén áll. Ebben az esetben ezt az összetevőt a magyar mondatban is fókuszpozícióba, vagyis közvetlenül az ige elé kell mozgatni (15). Ha a mondatok szórendje alapján nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy a jobb szélén álló összetevő fókusz-e, akkor az előző mondat(ok) segít(enek) abban, hogy eldöntsük az összetevő új vagy már ismert, esetleg preszupponált információt hordoz-e. Illetve, hogy a mondat egésze fókuszban áll-e.² Ezenkívül azt is mérlegelni kell, hogy a mondatvégi összetevő szűk vagy tág fókuszú-e, vagyis, hogy a teljes összetevő vagy csak egy része áll fókuszban.

- (15) Salió del cuarto de baño ENVUELTA EN UN ALBORNOZ_[FOC].
- (15a) FÜRDŐKÖPENYBE BURKOLÓZVA_[FOC] jött ki a fürdőszobából.

A fókusz fordításának másik lehetősége a vonatkozó mellékmondatos szétszakított (angolul *cleft* vagy spanyolul *frase hendida*) szerkezet használata (*János volt az, aki megírta a levelet*. =*JÁNOS írta meg a levelet*). Ez a szerkezet a magyar nyelvben nem annyira gyakori, mint a spanyol nyelvben, ezért magyarra fordításakor, ahol lehet, érdemes fókuszt használni a mellékmondat helyett. Ez a szerkezet

² Ezek a 'Mi történt?' típusú kérdésekre adott válaszok.

szolgál a spanyol nyelvben kimerítő azonosítás kifejezésére. A mondat végén álló fókusznak viszont egyaránt lehet azonosító-kimerítő és új információt közlő szerepe, (16) és (17). Tehát a kimerítő jelentés megőrzése érdekében spanyol nyelvre fordításkor érdemes ezt a szerkezetet választani.

- (16) ERA MENCHU QUIEN_[FOC] negociaba la subasta con la sucursal.
 (16a) MENCHU_[FOC] tárgyalta meg az árverés részleteit a fiókvállalattal.
- (17) EKKOR_[FOC] ébredt rá, hogy...
 (17a) FUE ENTONCES CUANDO_[FOC] comprendió que...

3.3. A fókuszhoz kapcsolódó egyéb fordítási nehézségek és technikák

A fókuszhoz kapcsolódó fordítási probléma az is, hogy a magyar nyelvben gyakrabban használunk fókuszt, mint a spanyol nyelvben. Ennek egyik oka, hogy a *kevés* XP és a negatív értelmű gyakorisági, mód- és fok/mértékhatározók a magyar nyelvben inherens fókuszjeggyel rendelkeznek. Ezeknek az összetevőknek – ha csak nincs másik fókuszszerepű összetevő is a mondatban – az ige előtti fókuszpozícióba kell kerülniük. Helytelen például „Mari elmesélte a történetet *rosszul*” magyar mondat. A spanyol nyelvben viszont ezek az összetevők megőrzik a jelöletlen szórendi helyüket.

Mind a magyar, mind a spanyol nyelvben a *csak*-os kifejezések inherens fókuszjeggyel rendelkeznek. Míg a magyar nyelvben a *csak*-os kifejezések általában az ige előtti fókusz pozícióba kerülnek, a spanyol nyelvben a *sólo* (‘csak’) a látható szintaxisban nagyobb szabadságot élvez, mint a magyar *csak*, a *solo* ‘csak’ partikulával álló kifejezéseknek nem szükséges a felszíni szerkezetben az ige előtti fókuszpozícióba kerülniük. A spanyol nyelvben a *solo* vagy közvetlenül kapcsolódik az általa kötött összetevőhöz (19), vagy a predikátum előtt áll (18). A predikátum előtt álló *sólo* vonatkozhat az egész mondatra, de az ige bármelyik másik, az ígét követő bővítményére is.

- (18) *Sólo* había en toda la ciudad *tres personas*.
 (18a) Az egész városban *csak három ember* volt.
- (19) *Sólo los extranjeros* pueden tener tanta suerte en este país.
 (19a) *Csak a külföldieknek* van ilyen szerencsájük ebben az országban.

Megjegyzem, hogy a magyar nyelvben is elválhat a *csak* szócska a hozzá tartozó összetevőtől és a VP-ben maradhat, bár ez a kevésbé gyakori használat. Például: János A REGÉNYT olvasta *csak* el, a filmet nem nézte meg.

A fordításkor figyelembe kell venni, hogy a *sólo* a fölülte elhelyezkedő (az öt megelőző) összetevőket nem k-vezérli, s így ezek már nem tartoznak a hatókörébe.

Mivel a hatókörébe nem tartozó változókra nem vonatkozik, a szórend megváltozása teljesen megváltoztatja a mondat jelentését (20), (21).

(20) *Csak az óriási toronyban hallatszott a lapok zizegése.*

(20a) *El ruido de las hojas de los libros sólo se oía bajo la enorme bóveda.*

(21) *Az óriási toronyban csak a lapok zizegése hallatszott.*

(21a) *Bajo la enorme bóveda sólo se oía el ruido de las hojas de los libros.*

A magyar nyelvben, ha egy számneves kifejezés kerül az ige előtti fókuszpozícióba (23a), akkor 'pontosan n ' lesz a jelentése, mert a szerkezeti fókusz által kifejezett kimerítő azonosítás kizárja az n feletti alternatívákat. A spanyol nyelvben az ige előtti fókuszpozíciónak nincsen kimerítő jegye, ezért ez a jelentéstöbblet nem társul az ige előtti fókuszpozícióhoz. Ez a jelentéstöbblet a vonatkozó mellékmondatos szétszakított szerkezettel (*frases hendidas*) hívható elő.

(22) *Elszív egy nap két doboz cigarettát.*

(23) *KÉT DOBOZ CIGARETTÁT szív el egy nap.*

(23a) *Son dos los paquetes que fuma a diario.*

A fordítások összehasonlításakor azt tapasztaltam, hogy magyarra fordításkor ott is fókuszot fordítunk, ahol a forrásnyelvi szövegben nem volt, míg a spanyol nyelvre fordításkor inkább „elvesznek” a fókuszszerepű összetevők. Spanyol nyelvre fordításkor a fókuszok 12%-a eltűnt: 89 fókuszból 78 jelent meg a fordításban. Úgy tűnik, hogy a magyar több szerkezeti fókuszot használ, például a magyar nyelv preferálja a fókusz használatát a deiktikus vagy anaforikus határozószavak esetében, ahol a szó jelentése kevésbé konkrét (*így, úgy, itt, ott*). Ahol a spanyol szöveg 61 fókuszot tartalmazott, ott a magyarra fordításában 74 fókuszot találtam. Magyar nyelvre való fordításkor tehát ügyelni kell arra, hogy nem fordítunk-e ott is fókuszot, ahol a spanyol szövegben eredetileg nem szerepelt.

3.4. A topik

A topik fogalma sokat változott az elmúlt ötven évben. A fogalom tisztázását nehezítette, hogy a szerzők nem egységesen használják a topik fogalmát, a pragmatikai, szemantikai és szintaktikai megközelítések különböző topikfogalmat takarnak. A pragmatikai megközelítés a topikot az ismert, a megelőző diskurzusból kikövetkeztethető információval azonosítja. A szemantikai megközelítésekben a topik megegyezik a logikai alannyal, és a mondatnak azon összetevője lesz, amelyről a predikátum szól.

Hagyományosan a topikot a régi vagy ismert információval azonosították. Nem szükséges azonban, hogy a topik régi vagy ismert információ legyen.

Fontosabb az, hogy a szövegből ki lehessen következtetni, illetve az előzmények alapján be tudjuk azonosítani (Lambrecht 1994).

Reinhart (1981) szerint a topik az az összetevő, amelyről a mondat predikátuma állít valamit, az az összetevő, amelyről a mondat predikátuma szól. Ebben az elméletben a topik a logikai alany szerepét tölti be.

Gécseg és Kiefer 2009-ben készült tanulmányukban megkülönböztetik a topikot és a logikai alanyt. Az egyiket pragmatikai, a másikat szemantikai fogalomnak tartják. A pragmatikai megközelítésben a topik az adott diskurzusban, az előzményekből kikövetkeztethető adott vagy ismert összetevő. A szemantikai megközelítés számára viszont nem fontosak az előzmények, a diskurzus egésze. A szemantikai megközelítésben a mondat logikai alanya az az összetevő, amiről a mondat predikátuma szól. Gécseg és Kiefer (2009) felfogásában viszont a topik és a logikai alany fogalma ugyan nagyon szorosan kapcsolódik egymáshoz, de a logikai alany nem szükségszerűen a mondat topikja. A (24) mondatban a *gyerekeim* a mondat topikja és logikai alanya is. A (25) mondat logikai alanya a *valaki*, de ez nem lehet a mondat topikja, mivel nem következtethető ki a kontextusból az, hogy kire vonatkozik (Gécseg és Kiefer 2009).

(24) A gyerekeim nagyon szeretik a palacsintát.

(25) Valaki kiabál odakint.

A mondatok megértésének, a feldolgozásukhoz szükséges folyamatoknak az egyik alapvető jellemzője, hogy a beszélők az információfeldolgozáshoz szükséges szellemi terhelést a lehető legkisebbre akarják csökkenteni (Chafe 1987). A feldolgozás során a hallgató két egymással párhuzamos tevékenységet végez, egyrészt értelmezi az információt, másrészt pedig megkeresi, hogy kire vagy mire vonatkozik. Ez a dolog vagy személy lesz a topik vonatkoztatási pontja, referense.

Ahhoz, hogy egy állításból tényleges információ váljon a hallgató számára, a beszélőnek azt kell feltételeznie, hogy a mondat topikját a hallgató könnyen azonosítani tudja az adott beszédhelyzetben, vagyis aktiválni tudja a topik referensét. Ennek a referensnek nem feltétlenül kell régi információnak lennie, hanem elegendő, ha a szöveggörnyezetből kikövetkeztethető, vagy ha a világról való tudásunknak részét képezi.

Az a mondat- és topik típus a legkönnyebben feldolgozható a hallgató számára, amelyben az a dolog vagy személy, amelyről a mondat szól (amelyre a mondat topikja vonatkozik), könnyedén, csekély szellemienergia-befektetéssel felidézhető, azonosítható. Az ilyen típusú topikok a leggyakoribbak.

A legtöbb topikelmélet szerint a topik a mondat élén áll, bár a mondat élén nemcsak topikszerepű összetevők állhatnak, hanem nyelvenként változó más összetevők is. A magyar nyelvben a topik kötelezően megelőzi az ige előtt álló fókuszot. A spanyol nyelvben is a topik általában a mondat élén, az igei rész előtt áll.

3.5. A topik fordítása

A topikszerepű összetevőket illetően több hasonlóság is van a két nyelv között. Mindkét nyelvben nemcsak alanyszerepű, hanem bármilyen összetevő lehet topik. Megengedett a mondatban a többszörös topik, melyek sorrendje tetszőleges, és léteznek topik nélküli mondatok is. A topik általában a mondat bal szélén szerepel, a magyar nyelvben kötelezően megelőzi az azonosító fókuszot.

A két nyelv közötti sok hasonlóság ellenére a fordítások összehasonlításakor azt figyeltem meg, a fordítók többször választanak forrásnyelvitől eltérő topikot, mint a fókusz esetében. Az eltérő topikválasztás viszonylag magas számát azzal magyarázhatjuk, hogy az a tény, hogy egy határozott, specifikus NP topikban van-e vagy sem, nem befolyásolja a mondat igazságfeltételeit. Ellentétben a fókuszálással, amely során megváltoznak az igazságfeltételek. Ezért a fordítók könnyebben eltérnek az eredeti szövegtől a topikválasztás tekintetében. A különbségek másik forrása lehet az is, hogy a magyar nyelvben gyakrabban találunk topik nélküli mondatokat, mint a spanyol nyelvben. (45 esetből 19-ben megváltozott a mondat információs szerkezete.)

3.6. Hogyan hasznosíthatja a fordító az információs szerkezeti ismereteket a topik fordítása során?

Az olvasónak a topikok segítenek annak a beazonosításában, hogy kiről is szól az adott mondat, mondatrész, illetve gondolati egység. Reinhart (1981) szerint a diskurzusban a beszélők információkat osztanak meg egymással, és a mondat topikja az a szervező elem, amelynek a segítségével ezeket az információkat összekapcsolják és rendszerezik. A hozzánk érkező információkat nem időrendben tároljuk, hanem egy-egy főneves kifejezéshez kötjük. Vagyis topikok a mondatok azon egységei, amelyekhez kapcsolva a beszélők feldolgozzák, majd elraktározzák az információkat. Reinhart könyvtári katalóguscédulákhoz hasonlítja a topikokat, amelyek mögött gyűlnek azok az információk, amelyeket az adott topikról tudunk. Ebből következik, hogy a fordító feladata, hogy megkönnyítse az olvasó számára annak az előkeresését, hogy kiről is szól a mondat, mondatrész, esetleg bekezdés.

Egyik nyelvben sem kötelező kitenni a nyelvtani alanyt (a topik sokszor egybeesik a nyelvtani alannyal) és az igék személyragja nem ad mindig egyértelmű felvilágosítást arról, hogy kiről szól a mondat, ezért ilyenkor a feldolgozás megkönnyítése vagy a félreértések elkerülése érdekében ki kell tenni a topikot. Ez történhet névmással vagy lexikális főnévvel. A (26) példa második tagmondatában nem szerepel ismét Félix, ennek ellenére egyértelmű, hogy ő ütötte meg Billt és nem Max.

(26) Felix pegó a Max después pegó a Bill.

(26a) Felix megütötte Maxot, majd megütötte Billt.

Topikváltáskor viszont a félreértések elkerülése érdekében szerepelnie kell a mondatban a hangzó alanynak. Ha a (27) mondatban nem tennék ki az 'él' névmást, akkor a második tagmondat topikjának Felixet kellene tekintjük, és nehezen lehetne értelmezni, hogy ki ütött meg kit. A második tagmondatban szereplő névmás egyértelműsíti, hogy Bill visszaütött.

(27) Felix pegó a Bill y después él le pegó.

A (28) mondat viszont kétértelmű, mert a *le / a él* névmás vonatkozhat Felixre és Maxra is, attól függően, hogy az adott kontextusban melyikük a mondat topikja. A pontos fordítás érdekében a fordítónak nagy körültekintéssel kell elemeznie a mondat környezetét is. Illetve azt is el kell döntenie-e, hogy meghagyja-e a mondat kétértelműségét.

(28) Felix pegó a Max y después Bill le pegó a él.

(28a) Felix megütötte Maxot, majd Bill megütötte őt.

Az aktív referensű (egy aktív referens esetében könnyen előhívható, hogy kiről szól a mondat) topikok esetében is előfordulhat, hogy ezeket a referenseket nem névmással, hanem lexikális főneves kifejezéssel jelölik. Ezt általában az indokolja, hogy két aktív referens esetében a beszélő el akarja kerülni a félreérthetőséget, egyértelműsíteni akarja, hogy ki a mondat topikja.

(29) Entraron Juan y Pedro. *Juan* llevaba el maletín con el dinero robado.

(29a) Belépett Juan és Pedro. Juan a lopott pénzzel teli bőröndöt cipelte.

Mindkét nyelvben az alany a leggyakoribb topik. Ezért a fordítás során az alany mondatkezdő helye – a két nyelv párhuzama miatt – nem okoz problémát. Problémát okozhat viszont a tárgyi topik, mert az is a spanyol mondat élén áll és nem az angol alapján várt mondatvégi pozícióban található. További nehézség, hogy a spanyolban a tárgyi szerepű topikot klitikummal meg kell ismételni. Ha azonban a mondat élén álló tárgyi összetevő fókuszpozícióban van, nem kell kitenni az ismétlő klitikumot. Ez egy olyan formai elem, mely segíti a fordítót az összetevők azonosításában.

Spanyol nyelvről magyarra fordítás:

(30) Su *huella* no *la* habían borrado otros amores.

(30a) Nyomát nem törölték el más szerelmek.

Magyar nyelvről spanyolra fordítás:

(31) *A többit* csak futólag olvastam el...

(31a) *El resto-ø* me *lo* leí muy por encima:...

- (32) .... ezeket az országokat Shakespeare találta ki.
 (32a) *Esos países los inventó Shakespeare.*

Mondatkezdő tárgyi fókusz esetén nincsen megismételt klitikum a spanyol mondatokban, ezért másképpen fordítjuk a *Tulajdonképpen NEKI köszönhettem a meghívásomat.* (33), és a *Tulajdonképpen a meghívásomat köszönhetem neki.* (34) mondatokat. Az első mondatban a személyes névmás fókusz szerepű, ezért nincs ismétlő klitikum a fordításban (33).

- (33) Al fin y al cabo, A ÉL debía mi invitación.
 (34) Al fin y al cabo, a él le debía mi invitación.

Egy kijelentő mondatban általában több főneves kifejezés is betölthet topikszerepet. Az, hogy melyik kifejezés lesz a mondat topikja, függ a mondat kontextusától, ezek sorrendje azonban nem kötött. A fordítás során a célnyelv stilisztikai és prozódiai tulajdonságai is befolyásolhatják a topikok sorrendjét. Többszörös topik esetén gyakran hely- és időhatározók az egyik topikos összetevők. Ezek a határozók állnak általában a mondat élén, és őket követi a mondat logikai alanya.

A mondatok leggyakrabban topik-komment tagolódásúak, de nem minden mondat állít valamit valamiről, léteznek csupán egy állítást tartalmazó mondatok is, amelyeket thetikus mondatoknak neveznek. A thetikus mondatok Sasse (1987) szerint egy komplex, ám egységes információból állnak, ahol általában nincs külön megnevezve, hogy kiről szól a mondat, mert nem ez lényeges az adott diskurzusban, hanem maga az esemény a fontos. Az adott személy vagy dolog (amennyiben szerepel a thetikus mondatban) nem különálló információs egységként jelenik meg, hanem beleolvad az összetett információba. A thetikus mondatban egy eseményről adunk hírt (*Megtelt a kancsó vízzel*), míg a kategorikusban a kancsóról (*A kancsó tele lett vízzel*).

A thetikus mondatok univerzális tulajdonsága, hogy nem szerepel bennünk topik. Nyelvenként különböző azonban, hogy ezekben a mondatokban mindig megjelenik-e a nyelvtani alany. A mondatok szórendjét tekintve a kategorikus és a thetikus mondatok közötti különbséget a spanyol és a magyar nyelvben is tükrözi a grammatikai alany és predikátum sorrendje. A grammatikai alany követi a predikátumot. Például: *Süt a nap. 'Hace sol.'* A magyar nyelvben ez alól a szabály alól kivételt jelentenek azok a mondatok, amelyekben a névelőtlen alany igemódosítóként megelőzi az ígét (orvosnak készül, levelet ír).

A (35) mondatban azt láthatjuk, hogy a spanyol mondat topikja *az üzlet (el negocio)*, de ez a topik "elvész" a fordítás során, mivel a fordító egy topik nélküli mondat mellett döntött, amelyben *az üzlet* a komment részét képezi.

- (35) El negocio no te lo propuso el viejo, sino él.
 (35a) Nem az öreg javasolta neked az üzletet, hanem ő.

Ez a mondat jó példa arra, hogy a topikszerepű összetevő megváltoztatása sok esetben nem változtatja meg a mondat igazságtartalmát, ezért ez a változtatás sok esetben nem okoz komoly jelentésvesztést.

A (36) példa magyar–spanyol irányban illusztrálja azt, hogy a spanyol nyelv kevésbé preferálja a topik nélküli mondatokat. Az eredeti magyar mondatnak nincs topikja. A fordító a magyar mondat alanyát teszi a spanyol mondat topikjává (*la fortuna*). Ez bár nem pontos fordítás, de mivel a Roscucé vagyon korábban már szerepelt, és ezért ismert információnak tekinthető, könnyedén topicalizálható.

- (36) Nagybátyám jellemével nem egyeztethető össze. Vagyont csak örökölni lehet, és csak rokonoktól. Feltételezi, hogy Roscucé betegsége nem volt rendes dolog, és hogy *őt illeti a Roscucé-vagyon*.
- (36a) ...*la fortuna* de Roscucé le corresponde a heredarla a él.

Az eredeti topik megőrzése érdekében a fordítók a topikok fordítása során is választhatják az aktív és a passzív szerkezet közötti váltást. A következő példák azokat a fordítói megoldásokat illusztrálják, amikor a fordító, annak érdekében, hogy a mondat információs szerkezete ne változzon, átalakítja a mondat argumentum-szerkezetét, például aktív mondatot passzív mondattal fordít (37) és (38) vagy személytelen szerkezetet használ.

Magyar nyelvről spanyolra fordítás:

- (37) Bizonyos Benjamin Avravanelre. Az illetőt meggyilkolták.
- (37a) Un tal Benjamin Abravanel. Que murió asesinado.

Spanyol nyelvről magyarra fordítás:

- (38) La partida de ajedrez estuvo expuesta allí, en calidad de depósito unos veinte años.
- (38a) A sakkjátszmát mintegy húsz éven át ott őrizték a raktárban.

Összefoglalás

A vizsgálat célja azoknak a jelenségeknek az összegyűjtése volt, amelyekre érdemes figyelni az információs szerkezet fordítása során. Magyar–spanyol nyelvpár esetén a következőket emelném ki:

- (1) A fókusz azonosítása szintaktikai pozíció alapján a magyar nyelvben viszonylag egyszerű: az azonosító fókusz mindig közvetlenül az ige előtt áll, és amennyiben az igéhez igekötő is kapcsolódik, akkor az igekötő követi az igét, vagyis megfordul az igekötő + ige sorrend. A spanyol mondatokban viszont az információs fókusz a gyakoribb, és ez a mondat jobb szélén helyezkedik el. A mondat végén álló összetevő azonban nem mindig fóku-

szos összetevő. Egyedül a mondat jobb szélén álló alanyi összetevőről lehet biztosan megállapítani a szintaktikai pozíciója alapján, hogy fókuszról van szó. Illetve, ha a mondat szórendje eltér a SVO szórendtől.

- (2) A kimerítő jelentést a spanyol nyelvben szétszakított mellékmondatokkal adhatjuk vissza, ezek az úgynevezett cleft-típusú mondatok vagy spanyolul *'frases hendidas'*.
- (3) A csak *'solo'* szócska nagyobb szórendi szabadságot élvez a spanyol nyelvben, de itt is kizárólag az őt követő összetevőkre vonatkozhat.
- (4) Magyar nyelvre fordítás során gyakrabban használunk fókusszal jelölt szórendet, mint amennyit a forrásnyelvi szöveg indokolna.
- (5) A hangzó alanyt csak alanyváltáskor szoktuk kitenni.
- (6) Mindkét nyelvben gyakori a topikszerepű hely- idő- és egyéb határozók mondatkezdő pozíciója.
- (7) A spanyol mondatokban az ige előtti fókusz nem ismétlik meg klitikummal, mert ezzel megváltozna a mondat információs szerkezete, ugyanis klitikummal csak a mondat topikját, az ismert információt ismétlik meg.
- (8) Az információs szerkezet megőrzése érdekében a tárgyi topik magyar nyelvről spanyolra való fordításakor jól lehet használni a passzív és a személytelen szerkezeteket.

A jelenlegi fordítói környezetben, ahol a hatékonyságnak és a gyorsaságnak kiemelt szerepe van, fontos, hogy az információs szerkezethez kapcsolódó ismeretek is leírhatóvá és taníthatóvá váljanak. Az információs szerkezet ismerete éppolyan fontos a jelentés pontos kódolásához, mint bármelyik nyelvtani szabályé. Anyanyelvre fordításakor sokszor nyelvi intuíciónk segít megtalálni azt a szórendet, amely híven tükrözi a fordítandó szöveg információs szerkezetét, de nincs mindig idő és lehetőség a szórendi változatok ízlelgetésére. Ilyenkor segíthetnek a cikkben megfogalmazott ismeretek és fordítási technikák. A jó minőségű fordítások elemzése információs szerkezeti szempontból szintén támogathatja a fordítói döntések tudatosítását. A tudatosság pedig gyorsabb és hatékonyabb fordítói munkát tesz lehetővé.

Irodalom

- Aradi A. 2010. Az információs szerkezet és a szintaktikai forma kapcsolata a magyar és az angol mondatokban. *Modern Nyelvoktatás* 16. évf. 1. szám. 3–19.
- Baker, M. 1992. *In other words*. London – New York: Routledge.
- Bolinger, D. L. 1952. Linear modification. *Publications of the Modern Language Association of America* Vol. 67. 1117–1144.
- Bosque, I., Gutiérrez-Rexach, J. 2009. *Fundamentos de sintaxis formal*. Madrid: Ediciones Akal S. A.
- Chafe, W. 1974. Language and consciousness. *Language* Vol. 50. 111–133.
<https://doi.org/10.2307/412014>

- Chafe, W. 1987. Cognitive constraints on information flow. In: Tomlin R. (ed.) *Coherence and Grounding in Discourse*. Amsterdam: John Benjamins. 21–51.
<https://doi.org/10.1075/tsl.11.03cha>
- Chomsky, N. 1971: Deep structure, surface structure and semantic representation. In: Steinberg, D.D., Jakobovitz, L.A. (eds) *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press. 193–217.
- É. Kiss K. (ed.) 1995. *Discourse configurational languages*. Oxford: Oxford University Press.
- É. Kiss K. 1998. Identificational focus versus information focus. *Language* Vol. 74. 245–273.
<https://doi.org/10.2307/417867>
- Firbas, J. 1964. On defining theme in functional sentence analysis. *Travaux Linguistiques de Prague* Vol. 1. 267–280.
- Firbas, J. 1992. *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511597817>
- Gécseg Zs., Kiefer F. 2009. A new look at information structure in Hungarian. *Natural language & linguistic theory* Vol. 27. 583–622.
<https://doi.org/10.1007/s11049-009-9071-7>
- Halliday, M.A.K., Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Höhle, T. 1982. Explikationen für normale Bedeutung und normale Wortstellung. In: Abraham, W (hrsg.) *Satzglieder in Deutschen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 75–174.
- Jackendoff, R. S. 1974. *Semantic interpretation in generative grammar*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Kassai I. (szerk.) 2007. *A mondat információs szerkezete. La structure informationnelle de la phrase*. Budapest: L'Hartmann.
- Klaudy K. 1987. *Fordítás és aktuális tagolás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klaudy K. 2004. A kommunikatív szakaszhatárok eltűnése a magyarra fordított európai uniós szövegekben. *Magyar Nyelvőr* 128. évf. 4. szám. 389–407.
- Krifka, M. 2008. Basic notions of information structure. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 55. 243–276
- Lambrecht, K. 1994. *Information structure and sentence form: topic focus and the mental representation of discourse referents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nagy J. 2015. *A kommunikatív dinamizmus(relatív) egyensúlya a fordításban*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program.
<https://doi.org/10.15476/ELTE.2015.204>
- Reinhart, T. 1981. Pragmatics and linguistics: An analysis of sentence topics. *Philosophica* Vol. 27. 53–94.
- Rooth, M. 1992. A theory of focus interpretation, *Natural Language Semantics* 1: 75–116.
<https://doi.org/10.1007/BF02342617>
- Sasse, H.-J. 1987. Thethetic/categorical distinction revisited. *Linguistics* Vol. 25. 511–580.